

regulovaný feudálnym zákonom. V zmluvnom poddanskom vzťahu u nás, ktorý, ako sa zdá, značne sa podobal nevoľným nádenníkom vo východnom Nemecku, vidíme *prechodný výrobný vzťah*, charakteristický práve pre vytváranie svojráznych podmienok vývinu kapitalizmu v poľnohospodárstve, tzv. pruskej cesty. Zmluvný poddanský vzťah je rozhodne nový vzťah, špecifický pre obdobie prispôsobovania feudálneho veľkostatku k novým formám výroby a zamerania tejto výroby, charakteristický pre prechod z feudalizmu do kapitalizmu, t. j. pre veľkostatok rozkladajúcej sa fázy feudalizmu a počiatočného obdobia kapitalizmu. U nás sa s ním stretávame ešte aj v deväťdesiatych rokoch XIX. stor., kým urbársky feudálny výrobný vzťah zaniká zrušením poddanstva roku 1848.

Domnievame sa preto, že Nichtweissova koncepcia je v podstate správna a zdá sa, že aj vytváranie podmienok pre pruskú cestu vývinu kapitalizmu na Slovensku ju potvrdzuje. Buď tiež na slovenských historikoch, aby aj otázkam vytvárania podmienok pruskej cesty vývoja kapitalizmu, resp. ich slovenským špecifikostiam venovali pozornosť a tak podľa príkladu nemeckých historikov, ktorí nám dávajú v tomto smere mnohé podnety, prispeli k osvetleniu tohto medzinárodne významného vedeckého problému.

J. Mésároš

A. V. MIŠULIN, SPARTAKUS. Z II. ruského vydania preložili Anna a Bořivoj Křemenákoví. Vyдало Naše vojsko v edícii Hrdinové válek a revolucí, sv. 16, Praha 1954. Strán 118+2 mapky. Cena brož. 6,71 Kčs.

Tému o Spartakovi, ktorý bol, ako hovorí Lenin, „jedným z najväčších hrdinov jedného z najväčších povstaní otrokov pred dvetisíc rokmi“, buržoázni historici vedome obchádzali a zamlčovali. Je pochopiteľné, že buržoázni historici nemali záujem na tom, aby výraznejšie poukázali na boj utlačovaných tried proti zotročovateľom. Preto je celkovo málo monografických prác v buržoáznej literatúre o Spartakovi.

Prvou monografickou prácou o Spartakovi je práca Augusta Meissnera z roku 1793, z novších je to iba práca W. Hartwiga a K. Stelzera, *Spartakus und der Gladiatorenkrieg 73—71 v. Chr.*, Lipsko 1919, ďalej menšia dizertácia G. Rathkeho, *De Romanorum bellis servilibus*, Berlín 1904 a konečne pomerne solídny, ale stručný článok Münzera v známej encyklopédii Pauly—Wissowa (*Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Neue Bearbeitung begonnen von G. Wissowa) II. Reihe, zv. 3, stl.

1528—1536, Stuttgart 1929, ktorý rozoberá staroveké zprávy o Spartakovi, ale predsa nevyčerpal celý materiál gréckych a rímskych autorov. Unikol mu dokonca i nový materiál o Spartakovi, nájdený pri vykopávkach v Pompejách roku 1927, ktorý nám umožňuje presne vyloužiť okolnosti Spartakovej smrti.

Avšak ani jedna z týchto prác, podobne ako ani príslušné state vo všeobecných rímskych dejinách (Mommsen, Drumann, Ferrero atď.), nezaoberajú sa všestranným štúdiom Spartakovo oslobodeneckého boja, nepodávajú ani politickú charakteristiku vodcu otrokov, ani charakteristiku úloh povstania. Mnohí buržoázni historici, napr. Mommsen, vykladajú boj otrokov proti ich utlačovateľom ako lúpežnícke vzbury a na Spartaka sa dívajú ako na „veľkého náčelníka lupičov“.

Z marxistického hľadiska, prísne vedecky, pritom s vyčerpaním všetkých starovekých zpráw o Spartakovi (spomína ho asi 30 starovekých autorov), pokúsil sa vyloužiť Spartakovo povstanie sovietsky profesor A. V. Mišulin v dôkladnej štúdií *Spartakovo povstanie* ešte roku 1936, kým knižka *Spartakus*, ktorá sa nám dostáva v českom preklade, je populárno-vedecký výklad základ-

ných poznatkov a záverov, ku ktorým došiel autor na základe svojej dlhoročnej práce. Z charakteru tejto populárno-vedeckej práce vyplýva i to, že autor, i keď sa odvoláva na starovekých spisovateľov, neodkazuje na príslušné miesta z ich diel.

Mišulin podáva Spartakovo povstanie v dialektickej súvislosti s celou vtedajšou dobou, predovšetkým však s pomermi v otrokárskom Ríme a v dôsledku toho vlastnému jadrú knihy (str. 55—100) predchádza niekoľko statí charakterizujúcich jednak otrokársky Rím (str. 15—21), jednak všeobecne rozoberajúcich druhy otroctva, zdroje získavania otrokov, ich postavenie a prvé formy boja (Svet otroctva a násillia, str. 22—35). Úvodom ku Spartakovmu povstaniu bolo masové vystúpenie otrokov proti utlačovateľom na Sicílii, v Pergame a v bosporском kráľovstve (Povstanie otrokov pred Spartakom, str. 36—54), čo je svedectvom zákonitosti revolučného hnutia, ktoré sa začalo v druhej polovici II. stor. pr. n. l. v Rímskej ríši. Vlastné jadro knihy začína povstaním otrokov pod Spartakovým vedením (str. 55), kde sa autor dotýka Spartakovho pôvodu, počiatku povstania, boja Ríma proti Spartakovi, ako i zloženia Spartakovej oslobodzovacej armády. Osobitnú časť tu venuje autor rozboru otázky Spartakovho a Krixovho „programu“ a vidí úlohu Spartakovho povstania v snahe vyviesť otrokov z územia Itálie do rodných zemí (Trákie a Galie), kým Krixovým „programom“ bolo vyvlastňovanie pôdy. Je to úplne nový názor na príčiny nezhôd v Spartakovej armáde a na „program“ hnutia, líšiaci sa napr. od Mommsenovho názoru (bežne prijímaného v buržoáznej vede), ktorý videl príčinu nezhôd v pestrosti etnického zloženia Spartakovej armády. K tomuto záveru dochádza Mišulin na základe predpokladu, čiastočne doloženého starovekými zprávami, že Spartakus spojoval hlavnú masu otrokov, ktorí sa snažili oslobodiť sa z otroctva, a preto ich úsilím bolo opustiť hranice Itálie a vrátiť sa domov do vlasti, kým v Krixových oddieloch neboli základným živlom otroci, ale „slobodní roľníci z polí“, ktorí sa pridávali ku Spartakovmu vojsku, aby im bolo vrátené vyvlastnené pozemkové vlastníctvo (str. 72). A preto podľa Mišulina Spartakovo vystúpenie za oslobodenie otrokov znamenalo boj za zničenie otroctva a teda za zničenie otrokárského vlast-

nictva, kým Krixus ako vodca roľníkov si nevytýčil ako cieľ zničenie otrokárského hospodárskeho systému (str. 75). Z toho vyplývali podľa Mišulina i rozpory medzi Spartakom a Krixom.

Že Spartakovou smrťou (Posledný Spartakov pochod a jeho smrť, str. 77—88) nemožno ešte pokladať povstanie otrokov za skončené, ako to bežne podávali buržoázni historici, dokazuje Mišulin rozborom niekoľkých zpráv starovekých autorov, najmä Cicerónových rečí proti Verrovi (Boj Spartakovcov po smrti vodcov, str. 88—100), z ktorých správne vyvodzuje, že boj proti zvyškom Spartakovej armády trval ešte celé jedno desaťročie (zlikvidované až roku 61 pr. n. l.). V závere tejto časti Mišulin v niekoľkých vetách zdôrazňuje, že Spartakovo povstanie, i keď bolo porazené, predsa vyvolalo hlboké zmeny v politickom zriadení rímskej otrokárskej republiky a predurčilo tak jej blízky a definitívny pád a že v boji proti revolúcii otrokov prechádzala potom otrokárská trieda k novej forme svojej moci.

Záver knihy tvorí stat Spartakus v literatúre storočí (str. 101—118), v ktorej sa Mišulin zaoberá postavou Spartaka u gréckych a rímskych spisovateľov, v historickej literatúre a v krásnej literatúre.

Knihá má ešte veľmi cenný úvod doktora historických vied S. L. Utčenka (str. 7—14).

Proti buržoáznym prácam o Spartakovi, či už monografickým alebo v rámci rímskych dejín, má Mišulinova práca nesporne ten veľký klad, že v nej dokázal, že príčiny povstania otrokov v staroveku tkveli v materiálnej základni otrokárskej spoločnosti a že teda i Spartakovo povstanie nebolo náhodným, ale zákonným zjavom, v ktorom sa zrkadlila kríza otrokárského spoločenského poriadku a ktorý bol podmienený hlbokými príčinami, ktoré túto krízu vyvolali. Ďalšou prednosťou knihy je dôsledné vyčerpanie a kritické zhodnotenie všetkých zpráv starovekých autorov (i keď sa príslušné miesta neuvádzajú, čo vyplýva z populárno-vedeckého charakteru práce).

Osobitne sa však treba dotknúť príčin nezhôd v Spartakovej armáde, pre ktoré podal Mišulin nový a samostatný výklad. Tu treba pripomenúť, že kým správne poukázal, že výklad nezhôd medzi vodcami povstania na základe momentu národnostnej rôznorodosti je

neudržateľný, na druhej strane precenil úlohu „slobodných roľníkov z polí“ v Spartakovej armáde. Nemožno totiž hovoriť o zväzku medzi otrokmi-povstalcami a slobodným roľníctvom v tej dobe, a to preto, že medzi týmito dvoma triedami jestvovali antagonistické rozpory. Hlavnú príčinu porážky otrokov treba vidieť v tom, že títo boli politicky úplne izolovaní (Utčenko, str. 12). Tým sa však, pravda, nevylučuje skutočnosť, že sa k Spartakovej armáde pripájali aj

slobodní roľníci, ktorí prišli na mizinu; chyby sa však dopustil Mišulin v tom, že precenil ich množstvo a tým aj ich úlohu v povstaní.

Tento jediný nedostatok nijako nezmenšuje hodnotu Mišulinovej práce, ktorá hoc i populárno-vedeckého charakteru, predsa je doteraz najlepšou monografiou o „prvom historickom Prometeovi, veľkom buričovi za sociálnu rovnosť všetkých ľudí“.

J. Špaňár

M. J. SERGEJENKOVÁ, POMPEJE. Z ruského originálu preložila M. Steínová. Vydalo Státne nakladateľstvo politickej literatúry, Praha 1953.

Štúdiom antického staroveku, ktoré môžeme pozorovať v SSSR od samého vzniku socialistického štátu, rozvíja sa širšie po významnom uznesení Rady ľudových komisárov a ÚV VKS(b) zo 16. mája 1934, na základe ktorého sa zaviedol poriadok do vyučovania histórie na sovietskych školách. Odvtedy sa začína venovať zvýšená pozornosť dejinám antického staroveku a jeho kultúre.

Ďalším významným medzníkom v rozvoji štúdia o antickom staroveku je dekrét vlády zo 4. februára 1944, ktorým sa znovu zavádza štúdium klasickej filológie na sovietske univerzity ako základného predpokladu pre všestranné štúdium antickej kultúry vôbec. A tak ukončenie Veľkej vlasteneckej vojny znamená zároveň veľký rozmach štúdia o antickom staroveku vo všetkých jeho oblastiach. Maškinove *Dejiny starovekého Ríma*, Maškonov *Princípát Augusta*, Sergejevove *Dejiny starovekého Grécka*, Tronského *Dejiny antickej literatúry*, akademické *Dejiny gréckej literatúry*, Ranovičov *Helenizmus a jeho historická úloha* atď.. ďalšie preklady gréckych a latinských autorov, vydávané Akadémiou vied SSSR, nové slovníky klasickej jazykov, množstvo článkov o antickom staroveku, uverejňovaných v časopise *Izvestija* v Akadémii, ako i vo *Vestníku drevnej istorii* (vychádza od roku 1938 štvrťročne), sú toho najlepším dôkazom.

Do oblasti štúdia o antickom staroveku patrí i kniha M. J. Sergejenkovej o Pompejách, ktorá vyšla z príležitosti dvojstého výročia, keď sa začalo s prvými vykopávkami v Pompejách (marec 1748).

V úvode, ktorý napísal akademik I.

Tolstoj, poukazuje sa na úlohu, akú má práca Sergejenkovej „predviest čitateľovi základný ráz tohto života, ktorý prebiehal v širokej rozmanitosti protikladných spoločenských skupín s ich ostrým triednym bojom a vykreslit na základe archeologických faktov aspoň čiastočne obraz denného života v Pompejách“.

Ze Pompeje poskytujú veľmi cenný materiál pre históriu umenia, spôsob života a ekonomiku otrokárskej spoločensko-ekonomickej formácie, je nepopierateľný fakt, ktorý zdôrazňuje i samotná Sergejenková (str. 14). Celé dieľo obsahuje 10 kapitol.

Historická udalosť, totiž zasypanie municipálneho mesta Pompeji, s počtom obyvateľstva 20.000—30.000, Vezuvom 25. augusta 79. n. l., o ktorej máme zachovanú zprávu očitého svedka Plínia Mladšieho, tvorí obsah prvej kapitoly.

V druhej kapitole sa podáva prehľad dejín vykopávk, ktoré Sergejenková rozdeľuje na dve etapy, a to na prvé obdobie od roku 1748 až do roku 1863, ktoré možno charakterizovať ako „hľadanie pokladov“ a na obdobie druhé, od roku 1863, keď po zjednotení Talianska dostáva sa na čelo vykopávk významný archeológ Giuseppe Fiorelli. Snahou v tomto novom období je rekonštrukcia Pompeji v ich pôvodnej podobe.

Geografický opis polohy mesta, otázka jeho osídlenia a rozvoja tvoria obsah tretej kapitoly. V tejto kapitole nemožno súhlasiť s názorom Sergejenkovej, že osídlenie mesta Pompeje bolo v VI. stor. pr. n. l. dočasne obsadené Etruskami, ku ktorému predpokladu prichádza Sergejenková na základe rozboru plánu mesta a spôsobu stavieb najstaršieho opevnenia. Oporu pre svoje tvrdenie nachádza Sergejenková z literárnych zpráv jedine u Strabóna. Nemožno sa však s týmto názorom sto-

tožňovať, ako sa s ním nestotožňuje ani väčšina bádateľov.

Celkový opis mesta podáva Sergejenskú v štvrtej kapitole, pričom podrobne opisuje zvlášť mestské hradby, ďalej ulice, zásobovanie vodou, kanalizáciu a fórum s jeho rušným životom pri rozličných príležitostiach, a to na základe niekoľkých fresiek zachovaných v pompejských domoch.

Politickú správu mesta je venovaná piata kapitola. Oboznamujeme sa tu jednak s pôvodnou oskičkou správou mesta, ktorá sa od roku 80 pr. n. l. pripodobňuje rímskej, keď sa totiž Pompeje stali *colonia Cornelia*. Sergejenskú sa stručne dotýka i volieb, ktoré boli významnou udalosťou v Pompejách, na ktorej bolo zainteresované celé obyvateľstvo. Hlavným prameňom výkladu pre municipiálne zriadenie v Pompejách sú pompejské nápisy.

Podrobne sa zaoberá Sergejenskú priemyslom a obchodom v Pompejách v šiestej kapitole. Na základe archeologických nálezov, fresiek a nápisov máme najlepší obraz o výrobe súkna, ďalej o výrobe rybieho prípravku „*garum*“ a o pečení chleba. Týmto trom odvetvami priemyselnej výroby sa autorka zaoberá najobširnejšie a najpodrobnejšie. Podáva opis dielni, spôsob výroby, ďalej pracovné podmienky výrobcov, ako aj spoločenské postavenie majiteľov dielni.

V rozsiahlej siedmej kapitole je opis pompejských domov a ich zariadenia. Autorka podrobne opisuje stavebný materiál, jednotlivé časti domu, ako aj ich zariadenie. Na konci kapitoly sa podáva podrobný opis niektorých významných domov v Pompejách (dom chirurga, Vettiov a i.). Treba však poznamenať, že Sergejenskú venuje pozornosť aj opisu domov drobných remeselníkov a vôbec ľudí nížkeho pôvodu.

Osobitná kapitola (VIII) je venovaná opisu a technickému zariadeniu pompejských kúpeľov.

Obraz pompejského života sa zakončuje v deviatej kapitole, a to opisom amfiteátra, ďalej vývikom a životom gladiátorov, ako i gladiátorskými hrami.

JEAN BRUHAT, DÉJINY FRANCOUZSKÉHO DÉLNICKÉHO HNUTÍ DO R. 1834. Z francúzskeho originálu *Histoire du mouvement ouvrier français*, Paris 1952 preložila J. Kvapilová.

Desiata kapitola je v podstate akýmsi dodatkom, v ktorom sa opisujú vidiecke usadlosti v okolí Pompeji, a to dvorec u Boscoreale, ďalej v údolí Sarnia a dvorec Menandrov.

Obraz, ktorý autorka podala v uvedenej knihe o Pompejách, je vyčerpávajúci, až na náboženstvo, o ktorom nenachádzame žiadnu zmienku, hoci archeologické pamiatky, ako chrámy a pohrebiská, sa nám v Pompejách v hojnom počte zachovali. Svoj výklad spetruje Sergejenskú citovaním správ zo starovekých autorov v preklade, odborník tu však postráda odkazy na príslušné miesta. Tých v knihe niet. Pri opise italského domu, spojeného s gréckym, postrádame bežný plán, ako ho uvádza autorka pri opise jednotlivých významných domov.

Autorka sa opierala o bohatú odbornú literatúru, ktorú vo výbere vzadu uvádza. Celkový jej postup je však samostatný. V desiatej kapitole o vidieckych usadlostiach vyvracia na základe archeologického materiálu a jeho správnej interpretácie názory buržoáznych historikov Mommsena, Franka a Caringtona, že rímski veľkostatkári v období II.—I. stor. pr. n. l. prešli úplne na kultúry sadové a obilnárstvo úplne zanechali.

Vyčítať treba ešte skutočnosť, že autorka nedostatočne zdôraznila, že veľké bohatstvo a kultúru užívala v Pompejách iba malá hrstka vládnúcej triedy a že všetky hodnoty boli vytvorené rukami tisícov otrokov, žijúcich v neľudských podmienkach. Na druhej strane treba však vyzdvihnúť, že výklad Sergejenskú je živý, takže unúta čitateľa, a to i pri výklade vecí čiste odborných. Nie jedno miesto svedčí o spisovateľskom nadaní autorkinom.

Po Sergejenskú knihu, ktorá je populárno-vedeckou prácou, určenou predovšetkým pre neodborníkov, siahne zaiste každý, kto má záujem o antický starovek a odnesie si z nej veľa poučení o celej materiálnej kultúre rímskej otrokárskej spoločnosti, pretože Pompeje — to je Rím v miniatúre.

J. Špaňár

Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954. Strán 255.

Diela pokrokových francúzskych historikov sú u nás dobre známe. Po pre-

kladoch prác A. Mathieza, A. Soboula a J. Deautryho, venovaných problémom francúzskej buržoáznej revolúcie 1789 a buržoáznodemokratickej revolúcie 1848, kľúčovým otázkam tak francúzskych, ako aj svetových dejín, dostáva sa našim čitateľom do rúk populárno-vedecká práca francúzskeho marxistického historika Jeana Bruhata, ktorá, ako sa to dozvedáme z úvodnej kapitoly, je prvým zväzkom autorom plánovanej štvorväzkovej práce o dejinách francúzskeho robotníckeho hnutia.

Predstavovaná práca zahrnuje obdobie vzniku a počiatkov robotníckeho hnutia vo Francúzsku až do roku 1834, teda do druhého povstania lyonských tkáčov, ktorým končí počiatočná epocha francúzskeho robotníckeho hnutia. „Nejde tu o nejaké učené dílo“ — hovorí sám autor v úvode — „prosté jsme se snažili neopominout nic z toho, co důležitého mohlo být napsáno o francouzském dělnickém hnutí.“ No ani splnenie tejto úlohy nie je ľahké, veď doteraz nejestvuje žiadne dielo, ktoré by podávalo na marxistickom základe celkový obraz o vývine francúzskeho proletariátu a jeho triednych zápasov. Práce sovietskych autorov, venované tejto problematike, osvetľujú len najdôležitejšie úseky bohatej a rušnej histórie francúzskeho proletariátu. Na druhej strane existuje celý rad prác buržoáznych autorov, ktorých cieľom bolo znevážiť význam francúzskeho proletariátu, prekrucovať jeho históriu, zdôrazňovať beznádejnosť jeho boja za porazenie kapitalizmu, hlásať večnosť buržoázneho zriadenia a tým dezorientovať masu pracujúcich v ich boji proti vykorisťovateľom. Práve preto si autor vytýčuje za cieľ bojovať proti prekrucovaniu dejín, ukázať postavenie robotníctva v jeho pravom svetle, ukázať všetky klady robotníckeho hnutia, odhaliť jeho nedostatky a tak poskytnúť poučenie a pomoc pre dnešný boj francúzskeho proletariátu.

Kniha sa delí na úvod a sedem kapitol. Autor pristupuje po metodologickej stránke veľmi správne k spracovaniu tematiky. Keďže ide o prácu, ktorá je určená pre široký okruh čitateľov z radov pracujúcich, podáva autor v úvode stručný výklad hlavných zásad marxistického chápania dejinného vývinu. V prvej kapitole načrtá vývin spoloč-

sko-hospodárskych formácií, pričom hlavnú pozornosť venuje vývinu feudalizmu vo Francúzsku. V druhej kapitole potom autor líči stav remesla, priemyslu a postavenie pracujúcich v predvečer francúzskej buržoáznej revolúcie. Prítom neostáva len pri líčení hospodárskej situácie a postavenia pracujúcich, ale poukazuje aj na formy triedneho boja a na ohlas biedneho postavenia najširších vrstiev roľníctva v dielach pokrokových mysliteľov. Tu však postrádam aspoň stručné spomenutie veľkých mysliteľov predrevolučného Francúzska, akými boli Meillet, Mably, Morelli, ktorí v tom období najlepšie vyjadrovali túžby najchudobnejších vrstiev.¹

Hlavnú náplň knihy tvoria ďalšie štyri kapitoly, kde autor podáva obraz o počiatkoch bojov rodiacej sa robotníckej triedy v období francúzskej buržoáznej revolúcie (1789—1794), potom v období, keď sa buržoázia mocensky upevňuje a buduje svoj štátny aparát (1794—1815); ďalej v rokoch kompromisu medzi špičkami veľkoburžoázie a šľachtických veľkostatkárov (1815—1830) a nakoniec v období dvoch veľkých povstaní lyonských tkáčov (1831—1834), ktoré znamenali, ako to zdôrazňoval Engels, že triedny boj proletariátu a buržoázie vstúpil do popredia dejín najpokročilejších krajín Európy.² Posledná kapitola je stručný záver, kde autor hodnotí celkový vývin proletariátu a jeho bojov v uvedených obdobiach.

Rokom 1834 končí prvý recenzovaný zväzok dejín francúzskeho robotníckeho hnutia a autorovi sa v ňom podarilo dosiahnuť cieľ, ktorý si vytýčil v úvode. Autor, vychádzajúc vždy zo správnej marxistickej analýzy spoločensko-hospodárskych pomerov v tej-ktorej etape, úspešne zvládol svoju úlohu a podal pravdivý obraz o zrode a vývine robotníckej triedy vo Francúzsku a o jej boji proti vykorisťovateľom. Správne poukazuje na to, že boj francúzskeho proletariátu sa mohol obrátiť plnou silou proti buržoázii len vtedy, keď zmizlo zjavné nebezpečenstvo reštaurácie feudalizmu (t. j. po roku 1830) a proletariát pocítil aj bezprostredný politický útlak buržoázie. Svedectvom toho sú prvé dve lyonské povstania. Kniha J. Bruhata nám poskytuje množstvo príkladov dokumentujúcich hrdinský boj francúz-

¹ Porovnaj recenziu A. S. Varšavského, *Voprosi istorii* 1954, č. 4, 165.

² F. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 25.

skeho proletariátu, no na druhej strane autor nebojáčne odhaľuje všetky nedostatky, vyplývajúce zväčša zo škodlivého vplyvu starých cechových tradícií, ktorých sa proletariát zbavuje až postupným vývinom kapitalizmu. Zároveň však autor odhaľuje falošnosť tvrdení buržoáznych historikov o kapitalistickej spoločnosti a veľmi výrazne ukazuje protíludový charakter politiky buržoázie a spôsoby jej boja proti proletariátu. Pri svojej práci sa autor oprel v širo-

kom rozsahu o práce klasikov marxizmu-leninizmu, ako aj o výsledky práce sovietskych historikov, pracujúcich v tejto oblasti.

Celkove možno konštatovať, že kniha J. Bruhata bude dobrou pomôckou pri štúdiu svetového robotníckeho hnutia na vysokých i na politických školách, ako aj pre všetkých tých, ktorí chcú poznávať dejiny jednej z najskúsenejších robotníckych tried sveta.

A. Paulíny

DVE HISTORICKÉ BIBLIOGRAFIE K DEJINÁM UHORSKA

Bibliografické a dokumentárne práce patria medzi najdôležitejšie a pritom nevyhnutné pomôcky, napomáhajúce a urýchľujúce vlastnú vedeckú tvorbu. Čím sú svedomitejšie, kritickejšie a úplnejšie, tým viac osožia vedeckému pracovníkovi pri vyhľadávaní literatúry potrebnej pri spracovaní určitého vedeckého problému. Takto naše dejepisectvo sa musí ešte stále vracaať zväčša k Riznerovej Bibliografii a k jeho doplnkom, pravda, s časovým obmedzením bibliografického zachytenia literárnej tvorby len do roku 1900. Po tomto roku neustále sa musí prehŕňať v slovenskej literárnej tvorbe a v inej bez takéhoto sprievodcu, uspokojiť sa len s dielovými bibliografickými prácami a tešiť sa nádejou, že konečne i u nás po zriadení knihovného pracoviska v zreorganizovanej Matici slovenskej — Slovenskej národnej knižnici pokročia bibliografické práce o krôčik ďalej od L. V. Riznera Historický ústav Maďarskej akadémie vied v posledných rokoch vydal, resp. vydáva dve skutočne veľkorysé a veľmi závažné bibliografické diela, ktoré budú i pre našich dejepisných pracovníkov dobrou a vítanou pomôckou, nech už ide o akúkoľvek oblasť historického bádania. Predovšetkým ide o *Magyar történeli bibliográfia 1825—1867*, ktoré vedľa úvodného, pomerne nie rozsiahleho zväzku, obsahujúceho všeobecnú časť, obsiahne v ďalších troch zväzkoch, z ktorých dve už zatiaľ vyšli, knižnú a časopiseckú tvorbu uhorskú z rokov 1825—1867 teda od začiatku tzv. reformného obdobia až no rakúsko-uhorské vyrovnanie roku 1867. Ide o pomerne krátke, ale veľmi významné obdobie v uhorských dejinách. Kolektív bibliografických pracovníkov

pod vedením univ. prof. Zoltána I. Tótha spracoval tento rozsiahly bibliografický materiál s uplatňovaním zásady výberovosti, ale bez ďalšieho kritického hodnotenia, pričom, zdá sa, nevenoval náležitú pozornosť tvorbe z národnostných oblastí bývalého Uhorska. Pre nás bude mať najväčší význam štvrtý zväzok tejto bibliografie, obsahujúci materiál k národnostnej problematike. Že vychádza neskoršie, to poukazuje na to, že zostavovatelia tohto zväzku narážajú na najväčšie ťažkosti pri výbere hesiel.

Pre tých, ktorí sa budú chcieť zaoberať uhorskou históriou a špeciálne i slovenskou, veľmi vítaná bude historická bibliografia, ktorú pod názvom *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* (Úvod do štúdia prameňov a literatúry k uhorským dejinám), ktorú zostavil v dvoch zväzkoch (480 a 638 strán) Domonkos Kosáry a vydal tiež Historický ústav Maďarskej akadémie vied, Kosáryho dielo na rozdiel od *Magyar történeli bibliográfia* nie je dielom kolektívu, ale dielom historika, ktorý sa neuspokojil len hĺbým vyratúvaním, i keď s uplatnením výberového a kritického hľadiska, literatúry a prameňov k uhorským dejinám, ale podáva nám obrovský materiál utriedený a stručne, pritom výstižne hodnotený nielen po stránke úžitkovosti pre historika v súčasnej dobe, no aj nevyhnutnými biografickými poznámkami, ako aj s uvedením miesta, kde to-ktoré dielo či prameň sa nachádza a v akom stave. Kto by čakal, že Kosáryho dielo je akýsi úvod do štúdia uhorských dejín, bude sklamaný, no na druhej strane ide o taký druh bibliografickej práce, bez ktorej najmä mladší, menej skúsenejší dejepisný pracovník sa neobíde, nachádzajúc v nej poučenie i z hľadiska širšieho ako len bibliografického. Prvý

zväzok obsahuje materiál od najstarších dejín až po rok 1711 (po szatmársky mier), kým druhý diel, oveľa rozsiahlejší, obsahuje materiál až po rok 1825, takže Kosáryho *Úvod* tým časove dosahuje *Magyar történeti bibliográfia*, a hoci metodicky inakšie spracovaná, predsa len tvorí s ňou po istej stránke súvislý celok. Kosáryho *Úvod* si všima všetky oblasti historickej literatúry bez rozdielu vedných odborov (dokonca i beletriu, pokiaľ môže slúžiť ako pomôcka pre historika), je dobre roztriedená a prehľadná, takže sa v nej možno ľahko orientovať. Nedostatok Kosáryho *Úvodu* je pomerne malá všímavosť k

prameňom a literatúre nemaďarskej (národnosti) a pokiaľ takúto literatúru uvádza, vyskytujú sa v heslách vážne tlačové chyby. Jednako bude Kosáryho *Úvod* dobrým vodidlom pre všetkých, ktorí si budú chcieť pomerne bez veľkej námahy a časovej straty získať orientáciu o prameňoch a dejepisnej literatúre, týkajúcej sa Uhorska so zreteľom na vývinový stupeň historiografie dnešných čias už aj s uplatnením výsledkov marxistického dejepisectva. Pre naše dejepisectvo je Kosáryho dielo vážnou pripomienkou, že bude treba čím skôr tiež pristúpiť k zostaveniu podobného diela. *Fr. Bokes*

KUMOROVITZ L. BERNÁT, VESZPRÉMI REGESZTÁK (1301—1387). *Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 2. Budapest 1953, 4°, str. 395 a 4 fotokópie.*

Práca *Veszprémi regeszták* spracúva listinný materiál z rokov 1301—1387, týkajúci sa feudálneho vlastníctva vesprímskej kapituly a vesprímskeho biskupstva a pochádzajúci jednak z archívu kapituly (vierohodného i súkromného) a biskupstva, jednak z rozličných rodinných archívov i verejných, najmä Országos Levéltár (Krajinský archív). Hoci majetky kapituly a biskupstva sa nachádzali vo Vesprímskej, Zalajskej, Šomodskej, čiastočne v Baraňajskej, Tolnianskej a Komárnanskej (v južnej časti) stolici, teda mimo slovenského územia, široké registry podávajú bohatý materiál k sociálno-ekonomickej štruktúre týchto cirkevných feudálnych panstiev v XIV. stor., a preto pomáhajú riešiť mnohé otázky i z dejín slovenského ľudu. Za zmienku stojí regist č. 48, ktorý nás oboznamuje s násilným zaberaním cirkevnej dežmy v rokoch 1305—10 v dedine Bajon v Pilišskej úradníkmi Matúša Čáka Bugarom a Benediktom, zvaným „Selaus“ a napokon Feliciánom. Pri regeste r. 804 autor zbytočne preložil

latinské „Sclavi Blasius et Benedictus“ ako „Tót Balázs és Benedek“.

Práca pozostáva z krátko úvodu (5—11), z vlastného registára (17—332), ktorý obsahuje 856 širokých registov, miestami doplnených textom listín in extenso, resp. latinskými vsuvkami z pôvodného textu (dôležité alebo pochybné miesta) v okrúhlych zátvorkách. Na konci práce je pripojený podrobný vecný, menný a miestny register (338—395). Autor sa po metodickej stránke opierať aj o pomoc kolektívu na práci *Tanulmányok a parasztság történetéhez a XIV. században Magyarországon*, Budapest 1953, ktorú vydal Historický ústav Maďarskej akadémie vied.

Podobnú prácu, ako je Kumorovitzova, postrádame v našej historiografii najmä preto, že z hospodárskej stránky nepoznáme ani jedno slovenské cirkevno-feudálne panstvo v stredoveku, hoci by nám mnoho povedal materiál zoborský, svätobeňadický, resp. skalský alebo spiškokapitulský, najmä ak si uvedomíme, že o cirkevno-feudálnom vlastníctve sa zachovalo omnoho viac písomného materiálu ako o svetskom feudálnom vlastníctve pôdy. *P. Ratkoš*